

ԱՂԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ԾԱԳՈՒՄՆԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ
ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՈՐՈՇ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

11-17-րդ դդ. ընթացքում Անդրկովկաս ներթափանցած թուրքալեզու բնակչության տարբեր հատվածներ ու ցեղեր մինչև 20-րդ դարի սկզբները կոչվել են տարբեր էթնանուններով՝ փառադներ, շահսևաններ, ջինլիներ, ջուանշիրներ, թյուրքեր, թաթարներ, կովկասյան թյուրքեր և այլն, որոնք միասնական էթնոս չեն եղել և չեն հավակնել հավաքական էթնանվան, առավել ես «աղրբեջանցի» էթնիկ անվան¹։ 19-րդ դարի երկրորդ կեսին վերաբերող ուսական վիճակագրական տեղեկագրերում, պաշտոնական փաստաթղթերում ու վավերագրերում «թյուրքեր», «կովկասյան թյուրքեր» տերմինների կողքին առավել գործածական է դառնում «թաթար» տերմինը, որն աստիճանաբար դառնում է այստեղ ներթափանցած թուրքալեզու ցեղերի մեկ ընդհանուր հավաքական էթնանվանում²։ Միայն 20-րդ սկզբներին Կովկասի թուրքալեզու բնակչությանը Ղրիմի և Կազանի թաթարներից տարբերակելու համար նրանց սկսեցին անվանել «կովկասյան թաթարներ», թեպետ Կովկասի մահմեդականների շրջանում առավել գործածական էր թյուրք, կովկասցի կամ մուսուլման ինքնանվանումները։ Հետագայում «կովկասյան թաթարներ» անվանման փոխարինող «աղրբեջանցի» անվանումը կապված էր 1918 թ.-ի մայիսին Աղրբեջանի Դեմոկրատական Հանրապետության ստեղծման հետ։ Ընդ որում, նորաստեղծ այդ պետական կազմավորման անվանումը պատահաբար չէր ընտրված և հեռու գնացող աշխարհաքաղաքական ծրագրեր էր հետապնդում։ Աղրբեջանում իշխանության եկած մուսավաթական կառավարությունը, Թուրքիայի խորհրդով, ընտրեց այդ անունը՝ նպատակ ունենալով

¹ Ստեփանյան Գ., Ընդդեմ Արեւելյան Այսրկովկասի պատմության աղրբեջանական կեղծարարների, «Վեմ համահայկական հանդես», 2009, թիվ 1(26), ապրիլ-հունիս, էջ 134։

² Նույն տեղում։

հավակնություններ ներկայացնել Ատրպատականի կամ Իրանական Ադրբեջանի նկատմամբ³:

1918-1920 թթ.⁴ Ադրբեջանի Դեմոկրատական Հանրապետության, իսկ 1920 թ. ապրիլի 27-ից հետո Խորհրդային Ադրբեջան կոչվող տարածքում բնակվող հիմնական ժողովուրդներն էին հայերը, թաթերը, թալիշները, ուղիները, քրդերը, ինգիլները, լեռնային հրեաները, Դաղստանյան ազգերից լեզգիները, ավարները, ցախուրները և այլն: 1920-ական թվականներին այս ժողովուրդների նկատմամբ ոտնձգություններն ու ձուլմանն ուղղված քայլերը լուրջ դրսևորումներ

³ Նշենք, որ «Ադրբեջան» կամ «Ազարբայջան» անվանումը ծագում է Ատրպատական կոչվող տարածքի անվանումից: Իրանցի հեղինակ Էնսեթոլլահ Ռեզայի «Ազարբայջան և Առան (Կովկասյան Ալբանիա)» աշխատության մեջ արված է բառացի մեջբերում 1890 թ. Մանկու-Պետերբուրգում լույս տեսած Ռուսական Հանրագիտարանի ռուսերեն բնագրից, որտեղ հասակորեն ներկայացված են «Ալբանիա» և «Ազարբայջան» կոչվող տարածքների աշխարհագրական սահմանները: Այստեղ նշված է. «Ալբանիա. անունն է մի հնադարյան երկրի, որը գտնվում է Կովկասի արևելյան և հարավային մասում, Մև ծովի և Կասպից ծովի միջև, Հայաստանի հյուսիսում, և Կուր գետը նրա սահմանն էր: Այդ երկրի բնակիչները ներկայիս Շիրվանի և հարավային Դաղստանի ժողովուրդն է...»: Նույն հանրագիտարանում «Ազարբայջան» անվան տակ գրված է. «Ազարբայջան կամ Ադրբեջան-Ատրի, իմա՝ կրակի երկիր, պահլավերենով Աթուրփեթգան, հայերենով Ատրպատական-Իրանի հյուսիս-արևմտյան հայաստ ճարտարարվեստական նահանգն է: Ազարբայջանը հարավից սահմանված է Իրանի Քուրդիստանով-(Արդիալի նահանգ)- և Արաղ-է Աջամ-ով (Մարաստան)-, արևմուտքում թուրքական Քուրդիստանով և թուրքա-Հայաստանով, իսկ հյուսիսում ռուսական Հայաստանով և Կովկասի հարավով, որը Արաքս գետը անջատում է նրանից, իսկ արևելքում Գիլան նահանգով, Կասպից ծովի ափին...: Որպես Իրանի փոխարքայանիստ վայր, Ազարբայջանը, լինելով սահմանամերձ նահանգ, շատ մեծ կարևորություն ունի»: Տե՛ս՝ Էնսեթոլլահ Ռեզա, Ազարբայջան և Առան (Կովկասյան Ալբանիա), Ե., 1994, էջ 37: Այս հիշատակության մեջ «Ադրբեջան» անվան տակ ներկայացվում է միայն Իրանական Ազարբայջանը՝ իր ընդգրկած աշխարհագրական սահմաններով, այսինքն՝ այդ անվանումը արհեստականորեն, որոշակի դիտավորությամբ է դրվել Արաքս գետից հյուսիս ընկած տարածքի վրա և պատմական քննություն չի բռնում: Ակնհայտ է, որ Արաքսի հյուսիսում «Ազարբայջան» անունով երկիր չի եղել:

չէին ստանում, քանզի «աղբբեջանցի»-ն ընդամենը Աղբբեջան կոչվող տարածքում բնակվող ժողովուրդներին տրված համընդհանրական անվանումն էր: ԱՂԶ-ի կարճատև գոյությունը չհանգեցրեց «աղբբեջանցի» եզրույթի՝ որպես էթնանվան կիրառմանը: Առավել տարածված էին թուրք, թաթար, կովկասյան թաթար կամ մուսուլման բնորոշումները:

Սակայն իրադրությունը փոխվեց ՄԴՀ-ի զբաղեցրած տարածքում խորհրդային կարգեր հաստատվելուց հետո: 1936 թ. ԽՍՀՄ սահմանադրության մեջ առաջին անգամ «աղբբեջանցի»-ն սկսեց կիրառվել որպես էթնանուն: Այսուհետ, աղբբեջանական կառավարող շրջանները փորձելու էին տարբեր, այդ թվում բռնի մեթոդներով ձուլել Խորհրդային Աղբբեջան կոչվող տարածքում բնակվող ժողովուրդներին՝ «աղբբեջանցի» կոչվող, մինչ այդ պատմության մեջ երբևէ գոյություն չունեցող էթնիկ հանրության ձևավորման համար: Աղբբեջանցիների՝ «հնագույն ժողովուրդ» լինելն ապացուցելու նպատակով շրջանառության մեջ դրվեցին աղբբեջանցիների ծագման վերաբերյալ մի շարք տեսություններ, որոնց խեղիքն էր ապահովել տարածաշրջանում աղբբեջանցիների առկայության պատմական հենքը, ինչպես նաև ապացուցել հարեան պետությունների, մասնավորապես, Հայաստանի հանդեպ ունեցած տարածքային եավակնությունների «իրավացիությունը»: Պետական մակարդակով կեղծ պատմության ներկայացումը շարունակում է իրականացվել ներկայիս Աղբբեջանի Հանրապետությունում, որի կառավարող շրջանակները հսկայական գումարներ են ծախսում տարածաշրջանում աղբբեջանցիների «բնիկության» և հայերի «եկվորության» ապացուցման համար: Սույն աշխատանքի շրջանակներում քննության են առնվում արդի աղբբեջանական ծագումնաբանական հիմնական տեսությունները՝ վարձելով վեր հանել դրանց գլխավոր առանձնահատկությունները: Մեր խնդիրն է եասկաեալ, թե ինչու՝ և ինչ՝ նպատակով են աղբբեջանցիներն արհեստականորեն վարձում «հնեցնել» իրենց պատմությանը և հանդես գալ որպես հնագույն և բնիկ ժողովուրդ՝ մինևույն ժամանակ ջանալով ժխտել մյուս ժալովուրդների, հատկապես հայերի, բնիկությունն ու դերակատարումը տարածաշրջանում: Այդ նպատակով քննության առնենք աղբբեջանական ծագումնաբանության հիմնական տեսությունները:

Խորհրդային ժամանակաշրջանում Ադրբեջանի պատմաբանների կողմից շրջանառության մեջ դրվեցին ադրբեջանցիների ծագման վերաբերյալ մի շարք, հաճախ՝ միմյանց հակասող տեսություններ: Դրանցից նպատակահարմար ենք համարում առանձնացնել երեք հիմնականները, որոնք պայմանականորեն կարելի է անվանել աղվանական, իրանական և թյուրքական ծագումնաբանական տեսություններ:

Ադրբեջանական պատմագրության մեջ ադրբեջանցիներին որպես աղվանական ժառանգորդներ ներկայացնող հայեցակարգը առաջ է քաշել Ջելիք Յամպուսկին: Նա սկզբնական շրջանում պնդում էր, որ ներկայիս ադրբեջանցիները հին մարերի, աթուրաթների և աղվանների ժառանգորդներն են⁴: Հետագայում նա գլխավոր շեշտը դրեց ադրբեջանցիների աղվանական ծագումնաբանության վերաբերյալ տեսության վրա, որը զարգացրել է ադրբեջացի պատմաբան Ջիյա Բունիաթովը: Վերջինիս պնդմամբ, Աղվանքը, որը նա համարում էր «ադրբեջանական» պետական կազմավորում, ձգվում էր Անանա լճից մինչև Կասպից ծով, այսինքն՝ ընդգրկում էր ոչ միայն Լեռնային Ղարաբաղը, այլև Հայաստանի Հանրապետության զգալի մասը: Այսպես, Բունիաթովը իր «Ադրբեջանը VII-IX դդ.» աշխատությունում գրում է. «Ադրբեջան կոչելով այն երկրի երկու հատվածները, որտեղ ներկայումս ապրում են մեկ լեզվով խոսող ադրբեջանցիները, մենք ամեն մի առանձին դեպքում պարզաբանում ենք, թե Ադրբեջանի հատկապես ո՞ր տարածքը նկատի ունենք՝ Առանի (Ալբանիա) հյուսիսային շրջանները՝ Շիրվանը, Այուսիքը, Արցախը, Ուտիքը, Գարդմանը, Շաքին, Ղաբալան, Դերբենդի մարզը, Բայկալան, թե՛ հարավայինը՝ Մուղանը, Բազ-գայնը, Նախիջևանը»⁵: Փաստորեն ադրբեջանցի հեղինակը փորձում է մինչև 20-րդ դարի սկիզբը տարածաշրջանում գոյություն չունեցող «Ադրբեջան» պետությանը և այնտեղ բնակվող «ադրբեջանցիներին» վերագրել աղվանական ծագում՝ տարածքային հավակնություններ ներկայացնելով ոչ միայն

⁴ Ямпольский И., Древняя Албания в III-I вв. до н. э., Издательство Академии Наук Азербайджанской ССР, Баку, 1962, с. 129-130.

⁵ Бунятов З., Азербайджан в VII-IX вв., Издательство Академии Наук Азербайджанской ССР, Баку, 1965, с. 3.

Աղվանքի, այլ նաև Հայաստանի և Իրանի նկատմամբ: Նրա տեսության համաձայն, քրիստոնյա աղվանները հանդիսանում են ներկայիս մահմեդական, թյուրքական ծագում ունեցող աղրբեջանցիների «նախնիները»: Փորձ է արվում պատմական հիմք ստեղծել աղվանների մշակութային ժառանգության յուրացման, ինչպես նաև աղրբեջանցիների «բնիկության» ապացուցման համար: Այդ տեսությամբ, աղվանական պետության ամբողջ պատմությունը, որն արտացոլված է անտիկ և հայ հեղինակների աշխատություններում, վերագրվում է ներկայիս Աղրբեջանին, մինչդեռ վերջինս պատմականորեն որեւէ առնչություն չունի քրիստոնյա աղվանական պետության հետ: Աղրբեջանի պատմական հայրենիքը Կովկասյան Աղվանքը լինել չի կարող. այդ տարածքի հնագույն բնակչությունը քրիստոնյա է եղել, որը գտնվելով զարգացման համեմատաբար ցածր մակարդակի վրա, կայացած գրի ու գրականության, սեփական մշակույթի բացակայության և տնտեսական կապերի թույլ զարգացվածության պատճառով մշակութապես և ֆիզիկապես ձուլվել է հայերին կամ վրացիներին՝ կախված ազդեցության գոտիներից⁶: Անդրկովկաս ներխուժած թյուրքերն ընդամենը քոչվորական ցեղեր էին, որոնք ժամանակի ընթացքում հաստատվեցին Աղվանքի տարածքում և 20-րդ դարի սկզբին պետական կազմավորում ձևավորեցին Անդրկովկասի բնիկ և տեղացի ժողովուրդներին պատկանող տարածքների հաշվին: Ահա թե ինչու աղրբեջանցի հեղինակ Սաբիր Ասադովը, վարձելով գտնել Աղրբեջանի պատմությանը առնչվող գեթ մեկ գրավոր վկայություն, ուսումնասիրում է «Ասիայի մատենագիտություն» (1892 թ.) աշխատությունը, որտեղ, իր իսկ Ասադովի խոսքերով, հիշատակվում է Հայաստանին և նրա պատմությանը վերաբերող 1801-1890 թթ. լույս տեսած շուրջ 734 գիրք, իսկ աղրբեջանցիների մասին չկա և ոչ մի գրավոր հիշատակություն: Մի քանի գրքերում սոսկ որոշ տեղեկություններ են հանդիպում Կովկասի թաթարների կենցաղային սովորույթների վերաբերյալ: Եվ աղրբեջանցի պատմաբանը հարցնում է. «Ուր է կորել մեր ժողովրդի

⁶ Мурадян П., История-память поколений. Проблемы истории Нагорного Карабаха, Е., «Айастан», 1990, с. 61.

գրավոր պատմությունը»⁷ չկարողանալով գտնել այդ հարցի քիչ թե շատ տրամաբանական պատասխան⁸: Մինչդեռ պատասխանը մեկն է՝ չի կարող որեւէ գրավոր կամ բանավոր տեղեկություն լինել մի ժողովրդի մասին, որը գոյություն չի ունեցել⁹:

Նշենք, որ ծագումնաբանական աղվանական տեսությունը դրվեց ադրբեջանցիների էթնոգենեզի վերաբերյալ ադրբեջանցի մի շարք հեղինակների՝ Ա. Ալեքսեյեւի¹⁰, Բ. Ալինի¹¹, Ա. Մումրատգադեի¹² և այլոց աշխատությունների հիմքում:

Ադրբեջանցիների ծագումնաբանական իրանական տեսության համաձայն՝ ադրբեջանցիները իրենց համարում են մարերի ժառանգորդներ՝ այդպիսով վերագրելով իրենց իրանական ծագում: Տեսության հիմադիրը պայմանականորեն համարվում է Ադրբեջանական ԽՍՀ Կոմկուսի Կենտկոմի առաջին քարտուղար Միրջաֆար Բադիրովը (1933-1953 թթ.), ում կարգադրությամբ և պատվերով ադրբեջանցի պատմաբանները սկսեցին ապացույցներ փնտրել ադրբեջանիցների մարական ծագումը «հիմնավորելու» համար¹³: Խնդիրն ավելի հստակեցվեց Ադրբեջանի Կոմունիստական կուսակցության XVII և XVIII համագումարների ժամանակ, որոնք տեղի ունեցան համապատասխանաբար 1949 և 1951 թվականներին:

⁷ Асадов С., Миф о "Великой Армении", Баку, "Азербайджан", 1999, с. 8.

⁸ Հեղինակը պնդում է, որ ադրբեջանցիների և Ադրբեջանի վերաբերյալ բոլոր հիշատակությունները վերացվել են հայերի կողմից:

⁹ Նշենք, որ ներկայիս Ադրբեջանի Հանրապետությունում բնակվող ազգային փոքրամասնություն կազմող ժողովուրդներից մի քանիսը իսկապես ունեն աղվանական ծագում: Դրանցից են օրինակ՝ ուդիները, որոնք պատկանում են քրիստոնեության առաքելական ճյուղին: Տես՝ Мамедов А., Некоторые аспекты современной этнической ситуации в Азербайджане, <http://www.ca-c.org/journal/>, 30.11.2009.

¹⁰ Տե՛ս՝ Алекперов А., Исследования по археологии и этнографии Азербайджана, Баку, Издательство Академии Наук Азербайджанской ССР, 1960.

¹¹ Տե՛ս՝ Алиев И., История Азербайджана с древнейших времен до начала XX века, Баку, "ЭЛМ", 1995.

¹² Տե՛ս՝ Сумбатзаде А., Азербайджанцы — этногенез и формирование народа, Баку, "ЭЛМ", 1990.

¹³ Տե՛ս՝ Ибрагимов И., Токаржевский А., Академия наук Азербайджанской ССР и развитие исторической науки. История, философия и право, 1965, № 3.

Ադրբեջանի կոմունիստական ղեկավարները կոչ արեցին ադրբեջանցի պատմաբաններին «վերանշակել ադրբեջանցի ժողովրդի պատմության այնպիսի կարևոր խնդիրներ, ինչպիսիք են Մարաստանի պատմությունը և ադրբեջանցի ժողովրդի ծագումը»¹⁴:

Այս տեսության հիմնական նպատակն է ապացուցել ադրբեջանցիների ծագումնաբանական կապը պարսկական ծագում ունեցող թրքախոս ազգանքների կամ ազերիների հետ, որոնք բնակվում են Իրանական Ատրպատականում: Հատկանշական է, որ եթե նախկինում Իրանական Ատրպատականում բնակվող ազգանքների հետ կապը ապացուցելու համար ադրբեջանցիները իրենց վերագրում էին մարական ծագում՝ փորձելով ապացուցել, որ իրենք թրքախոս են դարձել թյուրքական քոչվոր ցեղերի արշավանքների հետևանքով, ապա այժմ ադրբեջանցի հեղինակները պնդում են, որ ազգանքն ունեն թյուրքական, ավելի ստույգ՝ ադրբեջանական ծագում, իսկ ազգանքի բնակեցրած տարածքը անվանում են Հարավային Ադրբեջան: Այսպես, “Народы Кавказа” գրքում ադրբեջանցիներին նվիրված հատվածում նշված է. «Մ.թ.ա VI դարի կեսերին (550 թ.) Մարաստանը, այդ թվում նրա կազմի մեջ մտնող Ադրբեջանի հարավային հատվածը, նվաճվել է պարսկական Աքեմենյան դինաստիայի կողմից: IV դարի վերջին քառորդում Աքեմենյանների պետությունը ենթարկվում է Ալեքսանդր Մակեդոնացու զորքերի հարձակումներին: Մարաստանի մի մասը, որը կոչվում էր Փոքր Մարաստան կամ Մեդիա-Աթուրփաթեն և զբաղեցնում էր ներկայիս Հարավային Ադրբեջանի տարածքը, դարձավ ինքնուրույն պետություն»¹⁵: Այստեղ Փոքր Մեդիայի տարածքը ներկայացվում է որպես Հարավային Ադրբեջան, իսկ Աղվանքի տարածքը, որտեղ գտնվում է ներկայիս Ադրբեջանի հանրապետությունը, համարվում է Հյուսիսային Ադրբեջան: Հատկապես վերջին շրջանում իրանա-ադրբեջանական լարված հարաբերությունների համատեքստում ադրբեջանական ղեկավար շրջանները փորձում են հակաիրանական տրամադրությունները լավագույնս ծառայեցնել Իրանի նկատմամբ

¹⁴ Шнирельман, Войны памяти. Мифы, идентичность и политика в Закавказье, ИКИЦ “Академкнига”, М., 2003, с. 134.

¹⁵ Народы Кавказа (II), под ред. Б. А. Гарданова, издательство Академии Наук СССР, М., 1962, с. 43.

տարածքային պահանջների «հիմնավորման» ու «երկու՝ Հյուսիսային և Հարավային Ադրբեջանների միավորման» գաղափարի զարգացման նպատակով¹⁶։ Թեև ադրբեջանցիների մարական ծագման մասին տեսությունը վերջին տարիներին այլևս կենսունակ չէ, այդուհանդերձ, որոշ դեպքերում ադրբեջանցի հեղինակները չեն խուսափում կրկին հիշատակել մարական ծագումնաբանական տեսությունը։

Ադրբեջանցիների ծագումնաբանության մյուս՝ թյուրքական տեսության հիմնադիրն է Գիյասադին Գեյբուլանը¹⁷։ Այս տեսության համաձայն՝ ադրբեջանցիները ունեն թյուրքական ծագում, որի հիման վրա էլ հետագայում շրջանառության մեջ է դրվել “Bir millət, iki dövlət” («Մեկ ազգ, երկու պետություն») գաղափարախոսությունը։ Այդ տեսությունը հատկապես գերիշխող էր Ադրբեջանի Դեմոկրատական Հանրապետության (1918-1920 թթ.) ձեավորման շրջանում։ 1911 թ. Բաքվում հիմնադրված Իսլամական Դեմոկրատական Մուսավաթ կուսակցությունը թեև անվանապես պանիսլամական շարժում էր, բայց փաստացի այն պանթուրանական բնույթ՝ համեմված իսլամով, և Մուսավաթը ցանկանում էր միավորել Կովկասի բոլոր թրքախոսներին¹⁸։ Ադրբեջանցիների թյուրքական ծագումնաբանության մասին տեսությունը խորհրդային տարիներին որոշակիորեն դուրս մղվեց ասպարեզից՝ իր տեղը զիջելով ադվանական ծագումնաբանական տեսությանը։ Այդուհանդերձ, հետխորհրդային շրջանում, մասնավորապես Ադրբեջանի հանրապետության երկրորդ

¹⁶ Նշենք, որ 2012 թ. փետրվարի 1-ին Ադրբեջանի խորհրդարանի առաջին գումարման նիստի ժամանակ պատգամավոր Գուլրաթ Հասանգուլինը հայտարարել էր. «Ադրբեջանի տարածքի երկու երրորդը ներկայումս գտնվում է ժամանակակից Իրանի կազմում, այդ իսկ պատճառով մենք պետք է Ադրբեջանի հանրապետությունը վերանվանենք Հյուսիսային Ադրբեջանի հանրապետություն»։ Նրա այդ առաջարկը հավանության էր արժանացել ադրբեջանցի մի շարք պատգամավորների, այդ թվում իշխող «Յենի Ազերբայջան» («Նոր Ադրբեջան») կուսակցության ներկայացուցիչների կողմից։ St’u՝ Herszenhorn David M., Iran and Azerbaijan, Already Wary Neighbors, Find Even Less to Agree On, The New York Times, June 5, 2012.

¹⁷ Гейбуллаев Г., К этногенезу азербайджанцев, Баку, “ЭЛМ”, 1984.

¹⁸ Farrokh K., Pan-Turanianism Takes Aim At Azerbaijan: A Geopolitical Agenda, p. 40.

նախագահ Աբուլֆազ Էլչիբեյի կառավարման տարիներին (1992-1993 թթ.) այն կրկին դրվեց շրջանառության մեջ: Պատահական չէր, որ նախագահ ընտրվելուց հետո Էլչիբեյը առաջին արտասահմանյան այցը կատարեց Թուրքիա: Թուրքիայի Ազգային Մեծ Ժողովում տեղի ունեցած հոտընկայս ծափահարությունների արժանացած Էլույթի ժամանակ Էլչիբեյը հայտարարել է, որ, Թուրքիային ընդունելով որպես «երկիր մոդել», Ադրբեջանը ես շարժվելու է Մուստաֆա Քեմալի նախանշած ուղով¹⁹: Նա իրեն հռչակել էր «Աթաթուրքի զինվոր» և ամեն թուրքականի համակիր էր²⁰: Հայտնի է, որ 1992 թ. Ադրբեջանի հանրապետության Միլլի մեջլիսն ընդունեց օրենք լեզվի մասին, որում ադրբեջաներենը վերանվանվեց թուրքերեն²¹: 1995 թ. Ադրբեջանի Ասիմանադրության մեջ հանրապետության պետական լեզուն կրկին վերանվանվեց ադրբեջաներեն: Այսօր ես ադրբեջանական և թուրքական պաշտոնատար անձանց հանդիպումների ժամանակ հաճախ շրջանառության մեջ է դրվում «Մեկ ազգ, երկու պետություն» կարգախոսը՝ ընդգծելու համար թուրքերի և ադրբեջանցիների ազգակցական և մտերմիկ կապերը²²:

Վերոնշյալ տեսություններից բացի, հաճախ շրջանառության մեջ են դրվում ադրբեջանցիների ծագման վերաբերյալ այլ տեսակետեր ես, օրինակ շումերների և ադրբեջանցիների նույնականության վերաբերյալ

¹⁹ Turqut rr, "Azadlıqdan Tiranlığa: Sanki Stalin vq Beriya xortlamışdı", http://azadliq.info/bash_vazi/5641.html, 10.12.2010.

²⁰ Чернявский С., Азербайджан и Турция-стратегическое партнерство, Независимый Азербайджан: Новые Ориентиры, том 2, М., 2000, с. 176.

²¹ Саакян С., От айрумов до шахсеванов: В дебрях азербайджанской истории, Национальная идея, ноябрь 2008, № 8.

²² Օրինակ, 2009 թ. հունիսին Թուրքիայի և Ադրբեջանի արտաքին գործերի նախարարներ Ահմեդ Դավութօղլուի և Էլմար Մամեդյարովի՝ Ստամբուլում կայացած հանդիպման ժամանակ երկու կողմերը կրկին հիշեցրեն, որ իրենց գործողություններում հավատարիմ են մնալու «Մեկ ազգ, երկու պետություն» կարգախոսին: Stn՝ Azerbaijan, Turkey are "One Nation, Two States", Say Foreign Ministers, <http://asbarez.com/65154/azerbaijan-turkey-are-one-nation-two-states-say-foreign-ministers/>, 25.09.2011.

ն այլն²³: Սակայն կարելի է արձանագրել, որ քարտզվում և պետական մակարդակով ներկայացվում են ադրբեջանցիների ծագումնաբանության աղվանական, իրանական և թյուրքական տեսությունները:

Ինչպես տեսանք, ադրբեջանական պատմագրությունը ներկայացնում է ադրբեջանցիների՝ խիստ հակասական ծագումնաբանական տեսություններ, որոնք վախադարձաբար ժխտում են միմյանց և այսպիսով, դառնում առավել խոցելի: Այնուամենայնիվ, ադրբեջանական պատմագրությունը չի հրաժարվում և ոչ մի տեսությունից, ավելին, դրանք գրեթե հավասարապես ներկայացվում են Ադրբեջանի պատմության դասագրքերում²⁴, վառվելով բացատրություններ գտնել «Ադրբեջան» տերմինի ծագման, աղվանական ժառանգության յուրացման, թյուրքերի հետ ազգակցական կապերի առկայության և այլ բարդ հարցերի շուրջ: Այդ առումով հատկանշական է 20-րդ դարի սկզբներին կովկասյան թաթարների շրջանում սկսված շարժումներում մեծ դերակատարում ունեցած Ահմեդ Աղալաօղլուի ազգային պատկանելիության նկարագրությունը. «Իր կարիերայի սկզբում նա իրեն պարսիկ էր համարում, ավելի ուշ նա հանդես էր գալիս որպես թյուրք: Անցումային շրջանում նա իրեն բնորոշում էր որպես պարզ մահմեդական, ռուս մահմեդական, կովկասյան, երբեմն էլ՝ թյուրք մահմեդական: Հաճախ նա ընդգծում էր շիա մահմեդական լինելու հանգամանքը, իսկ որոշ դեպքերում՝ փորձում անտեսել կրոնական պատկանելիությունը»²⁵:

Պետք է արձանագրել, որ մերօրյա ադրբեջանական իշխանությունները ես բախվում են լուրջ խոչընդոտների ազգային ինքնության հետ կապված խնդիրների լուծման տեսանկյունից, քանի որ ադրբեջանական հասարակության մեջ կան լուրջ տարակարծություններ իրենց ծագման և ինքնության հարցերի շուրջ:

²³ Ադրբեջանում ազգային ինքնության շուրջ բանավեճը շիզոֆրենիկ դրսևորումներ է ստանում, <http://www.panorama.am/am/politics/2009/08/26/azeri2/>, 26.08.2009:

²⁴ Ст 'u' Очерки истории стран Южного Кавказа. Мультиперспективный взгляд на историю, Е., 2009.

²⁵ Shissler H., Between Two Empires, Ahmet Aaolu and The New Turkey, I. B. Tauris, London, 2002, p. 5.

Ահա նման խնդիրների շրջանցման և կոծկման նպատակին են կոչված ծառայելու աղբբեջանական պատմաբանների խեղաթուրումներն ու պատմական կեղծարարությունները: Այսինքն՝ ներկայացնելով սեփական ժողովրդին և կեղծված պատմություն՝ աղբբեջանական իշխանությունները ցանկանում են խուսափել ազգային ինքնության կայացման ճանապարհին առաջացող լուրջ և վտանգավոր խնդիրներից, որովհետև ազգը, որպէս կանոն, ձևավորվում է ոչ թե պետության կազմավորման հետևանքով, այլ պատմական երկարատև, օրինաչափ զարգացման արդյունքում:

Ամփոփելով, կարելի է արձանագրել, որ աղբբեջանական ծագումնաբանական եփմնական տեսությունները միտված են ներքին և արտաքին մի շարք խնդիրների լուծմանը՝

- Ազգի կազմավորման և ազգային գաղափարախոսական խնդիրների լուծման նպատակով աղբբեջանցի հեղինակները վարձում են նորահռչակ աղբբեջանցիների շրջանում սերմանել տարածաշրջանում իրենց բնիկության վերաբերյալ տեսությունը, որը հիմք կծառայի զբաղեցրած տարածքի՝ Կովկասյան Աղվանքի և աղվանական մշակութային ժառանգության ամբողջական յուրացման համար

- Կեղծ պատմության ներկայացմամբ աղբբեջանցի հեղինակները փորձում են հիմնավորել հարևան երկրների, մասնավորապէս Հայաստանի և Իրանի հանդեպ ներկայացվող տարածքային պահանջները: Դրան են ուղղված «երկու՝ Հյուսիսային և Հարավային Աղբբեջանների» գոյության մասին տեսությունը, ինչպէս նաև հայերի «եկվորության» վերաբերյալ պնդումները

- Պատմական հայկական տարածքների՝ Լեռնային Ղարաբաղի, Զանգեզուրի և Նախիջևանի նկատմամբ իրենց տարածքային հավակնությունները հիմնավորելու նպատակով աղբբեջանական պատմաբանները վարձում են նվազագույնի հասցնել տարածաշրջանում բնիկ ժողովուրդ հանդիսացող և հարուստ պատմական ժառանգություն ունեցող հայերի դերը: Ավելին, հայերը ներկայացվում են որպէս աղբբեջանցների գլխավոր և ռիսերիմ թշնամի, ում դեմ պայքարում պետք է միավորվեն աղբբեջանցիները:

Վերոնշյալ սկզբունքներով առաջնորդվող աղբբեջանցի պատմաբանները շարունակում են կեղծել պատմությունը՝ վարձելով

գաղափարական հիմք ապահովել նոր ձևավորվող ադրբեջանական ինքնության համար, մինչդեռ կեղծիքի, ստի և այլ ազգերի հանդեպ քարոզվող աստելության վրա հիմնված պատմությունը խիստ բացասական դեր է խաղում սեփական ծագման փնտրտուքով զբաղվող ադրբեջանցիների ազգային նկարագրի կերտման գործընթացում:

TATEVIK HAYRAPETYAN
(YSU)

SOME FEATURES OF THE MAIN GENETIC THEORIES CONCERNING AZERBAIJAN

The article represents the main genetic theories of Azerbaijanis and aims to find out why and how Azerbaijani historians forge history and state that contemporary Azerbaijanis are aboriginal in the region. Since Soviet period Azerbaijani scholars aimed to render the history of Caucasus and "prove" that Azerbaijanis are "aboriginal" in the region, while other nations, particularly Armenians are "nomadic tribes". During Soviet period several contradictory genetic theories were taken into consideration by the Azerbaijan historians, among them three theories are the main: Albanian, Iranian and Turkish theories. According to Albanian theory Christian Albanians are the ancestor of Muslim Azerbaijanis. While the creators of Iranian theory state that Azerbaijanis are successors of ancient Medians. At last, due to Turkish theory Azerbaijanis and Turks are the same nation. The slogan "One nation, two states" is still in a wide use. To sum up it should be highlighted that forged historical conceptions are called to provide the evidence for aboriginal origin of the nation and at the same time forged history is used to neglect the other nation (for instance, the Armenians) presence in the South Caucasus region. Nowadays the process of forging the history takes place in Azerbaijan Republic and is financed by Azerbaijani Government.